

Rajamaan munkkiyhteisö maailmankriisin kourissa

Sari Hirvonen: Keisarin luostarista marginaaliin. Valamon veljestö ja kansallinen identiteetti 1910–1939. Sosiaalihistoriallinen tutkimus munkkiyhteisöstä ja sen sopeutumisesta. Joensuun yliopisto 2015. 269 s. ISBN 978-952-61-1699-0.

Kristuksen kirkastumiselle pyhitetty Valamon luostari sijaitti talvisotaan saakka Karjalassa Laatokan saarella – etnisellä, kulttuurisella ja osin hallinnollisellakin rajamaalla. Ensimmäinen maailmansota, Suomen itsenäistyminen ja Suomen ortodoksisen kirkon siirtyminen Moskovan patriarkaatin alaisuudesta Konstantinopolin alaisuuteen aiheutti veljestölle monitasoisen sopeutumiskriisin, jota Sari Hirvonen lähestyy väitöskirjassaan väestöhistorian, mentaliteettien historian ja mikrohistorian keskeisten tutkimuskäytäntöjen mukaisesti kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusotetta yhdistäen. Käytännössä tämä tarkoittaa kaikkien niiden teoreettisten ja metodologisten työvälineiden hyödyntämistä, jotka ovat tutkimusasetelman kannalta hedelmällisiä: auttavat tulkitsemaan lähteitä ja vastamaan kysymyksiin, jotka koskevat lähteiden ilmaisemien faktojen ja aikalaistulkintojen ohella representaatioiden taakse kätkeytyviä merkityksiä.

Valittu lähtökohta vaatii tutkijaa operoimaan samanaikaisesti useilla tulkinnan tasoilla ja tavoilla, joiden yhteen nivominen ei aina ole ongelmaton – eikä varsinkaan tässä tapauksessa, jossa primäärilähdeaineisto on huomattavan runsas ja sille esitetään kysymyksiä monesta näkökulmasta. Tutkimuskohteen aikarajauskin käsittää lähes kolme vuosikymmentä, joiden aikana paitsi tutkittava luostariyhteisö myös sitä ympäröivä yhteiskunta, valtiojärjestelmä ja koko eurooppalainen yhteiskuntajärjestys kokivat rajun ja väkivaltaisena purkautuneen mullistuksen. Tutkimuskohteen ja ajankohdan taustoja valaistakseen Hirvonen ulottaa joiltakin osin tarkastelunsa 1800-luvun puolelle saakka.

Sari Hirvosella on ollut käytössään laaja ja kattava alkuperäislähteistä koostuva arkisto-aineisto, jonka hän osoittaa tuntevansa erinomaisesti ja jota hän erityisesti kvantitatiivisessa, demografisessa tutkimusosuudessa pyrkii erittelemään systemaattisesti valaistakseen kokonaiskuvaa veljestön jäsenten taustoista, yhteisön sosiaalisesta rakenteesta ja sosiaalisista suhteista. Kun tämän rinnalle tuodaan mentaliteettien historian lähestymistapa keskeisenä työvälineenä kollektiivisen identiteetin käsite, käsitys ajan kerroksellisuudesta sekä mikrohistoriallisen lähestymistavan vaatimus katseen suuntaamisesta tiheän lähiluvun kautta yksilötason toiminnan motiiveihin ja mikro- ja makrotason vuorovaikutukseen, ollaan jo melkoisen tutkimushaasteen edessä.

Sari Hirvonen jakaa tutkimustehtävänsä kahteen osaan. Ensinnäkin on pyrkimys selvittää, millainen yhteisö oli se Valamon munkkien ja vakinaisten noviisien muodostama veljestö, joka eli 1900-luvun alkuvuosikymmenillä Valamon pääluostarissa, skiiitoissa ja podvoreissa. Toiseksi kysytään,

millaisia yhteiskunnallisia muutoksia tämä luostariyhteisö kohtasi ja millaiset keinot sillä oli selviytyä ja vastata kohtaan historiallisen murroksen vaatimuksiin.

Myös rakenteeltaan tutkimus jakautuu kahteen osaan. Ensimmäiseen kysymykseen etsitään vastausta kvantitatiivisin, väestöhistoriallisin menetelmin. Demografinen tarkastelu on varsin perusteellinen ja koko laajuudessaan jo tavallaan oma tutkimuksensa tutkimuksen sisällä. Vaikka taulukoin, kaavioiden ja numeroin esitettyä faktatietoa toistetaan turhankin tiheästi myös tekstiosuudessa ja lukijan käsitys relevantin ja marginaalisen numerotiedon erosta joutuu välillä koetukselle, tämä epäilemättä suuritoinen väestöhistoriallinen analyysi valaisee monin kohdin myös niitä taustatekijöitä ja olosuhteita, joissa luostariyhteisö ajautui tutkimuksen pääotsikon implikoimaan sosiaaliseen, taloudelliseen ja hengelliseen murrokseen.

Toiseen kysymykseen vastattaessa näkökulma siirretään väestöhistoriasta veljestön kokemaan tapahtumahistoriaan, yhteisön mentaaliin rakenteisiin ja sen yksittäisten jäsenten henkilökohtaiseen kokemushistoriaan. Tässä Sari Hirvonen tukeutuu valikoiden mentaliteettien historian ja mikrohistorian klassikoihin, joskin johdantoluvussa keskeisten teoreettisten lähtökohtien historiografisen ja käsitehistoriallisen tarkastelu olisi voinut olla täsmällisempää.

Johdannossa mentaliteetti määritellään ”ajan henkeksi”, toisaalta puhutaan kollektiivisesta ”mielestä” ja yhteisön yhteisistä ajattelun rakenteista viittaamatta aiheesta käytyyn kriittiseen keskusteluun. Identiteetti määritellään sulkumerkkien sisällä mentaalisesti struktuuriksi ilman viittauksia käsitehistorialliseen keskusteluun. Kollektiivisen identiteetin käsite otetaan kuin annettuna, ja sen suhde mentaliteetin käsitteeseen jää tarkentamatta. Tutkimuksen johtopäätöksissä ryhmäidentiteetin käsite nousee lopulta kollektiivista identiteettiä tärkeämmäksi.

Sari Hirvonen käyttää hyväkseen myös Fernand Braudelin jakoa ajan kestojen tasoihin ja Carlo Ginzburgin ajatusta ajan tasojen jännitteisestä yhteentörmäyksestä. Tämä osoittautuu hedelmälliseksi lähtökohdaksi, vaikkakin lähtökohdan teoreettinen ja historiografinen esittely johdantoluvussa on hieman epätasainen. Yhtä kaikki tarkastelussa hahmottuvat selkeästi ne keskeiset yleis- ja kirkkopoliittiset tekijät, jotka olivat vaikuttamassa Valamon veljestön kohtaamaan kriisiin ja sopeutumisen haasteeseen. Tapahtumia ja niiden kokemisen tapoja tarkastellaan kuitenkin ensisijaisesti luostariyhteisön näkökulmasta pääosin sen itsensä tuottamien, sille osoitettujen tai sitä suoraan koskevien dokumenttien valossa.

Tapahtumien tasolla Sari Hirvonen etenee kontekstista ytimeen, yleisestä yksityiseen, rakenteista toimijoihin. Tapahtumia ovat muun muassa ensimmäinen maailmansota, vallankumoukset, valtiomuodon muutos, taloudellinen romahdus, nälkä ja sairaudet, Suomen itsenäistyminen, äitikirjon vaihtuminen, kirkon ajanlaskukriisi, munkkien ja igumenin erottamiset, auktoriteetti- ja identiteetikriisi. Kun katse suunnataan yhteisön sisäiseen mentaaliin ja sosiaaliseen dynamiikkaan, näkökulma kääntyy. Nyt keskiössä on kulttuurin syvärakenteesta nouseva uskonnollinen identiteetti ja vasta sen jälkeen muut yhteisön ryhmäidentiteettiä rakentaneet ja/tai hämmäntäneet tekijät kuten kysymykset kansallisuudesta, kielestä ja lojaliteetista. Ulospäin näkyvimmit kamppailut käytiin tämän tulkinnan

mukaan näiden toisiinsa törmäävien tasojen – ja samalla myös ajan tasojen – rajapinnoilla.

Kun kirjoittaja johdantoluvussa korostaa mikrohistoriallisen tarkastelutavan osuutta ja (toistettakoon vielä: erinomaisen hyvin hallussaan olevan) lähdeaineiston lähiluvun merkitystä, olisi ollut suotavaa avata nimenomaan siinä tuotettua tulkintaa ja johtopäätösten rakentumista lukijalle myös tekstin tasolla. Näin munkkiyhteisön jäsenten omakin ääni olisi päässyt paremmin kuuluville.

PROFESSORI MARJA TUOMINEN
LAPIN YLIOPISTO